

Розділ 1. Методологічні та дидактичні основи вивчення фахових навчальних дисциплін у процесі підготовки соціальних педагогів у закладі вищої освіти

Лекція 1. Методика викладання педагогічних дисциплін як наука та навчальна дисципліна

План

1. Поняття про науку та її особливості
2. Педагогічні науки та наукові дисципліни
3. Навчальна дисципліна. Її сутнісні характеристики
4. Методика як предметна дидактика

Мета навчального курсу – оволодіти знаннями про суть і структуру педагогічного процесу у ЗВО, особливості, принципи, методи та форми його організації; сформувати в майбутніх науково-педагогічних працівників компетентності, які здатні забезпечити оптимальне та науково-обґрунтоване викладання навчальних дисциплін соціально-педагогічного профілю.

Основні поняття: наука; професійна наукова діяльність; педагогіка; система педагогічних наук; педагогічні науки (галузі); наукова дисципліна; дидактика; навчальна дисципліна; навчальний предмет; навчальний курс; академічна дисципліна; методика; методика викладання педагогічних дисциплін (МВПД).

1. Поняття про науку та її особливості

Процес викладання загалом, а особливо у вищій школі, тісно пов'язаний із науковими знаннями. Як зміст, так і форми освіти складаються і розвиваються під безпосереднім впливом науки. Саме тому є доречним розглянути особливості цього феномену.

Наука (англ. *science*; нім. *Wissenschaft*) трактується вченими як:

- 1) сфера людської діяльності, функція якої – вироблення й теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність;
- 2) одна з форм суспільної свідомості, яка об'єктивно відображає світ;
- 3) система знань про закони природи, суспільства, мислення.

Отже, наука є і діяльністю з отримання нових знань, і її результатом – сумою знань, що відтворюють наукову картину світу. У широкому сенсі вона є теоретичним відображенням дійсності.

Термін «наука» служить для позначення усіх наукових знань загалом. Водночас сучасна наука є сукупністю різних окремих наук, що вивчають певні галузі дійсності (математика, медицина, психологія, педагогіка тощо як наука). Саме тому і використовується термін «система наук».

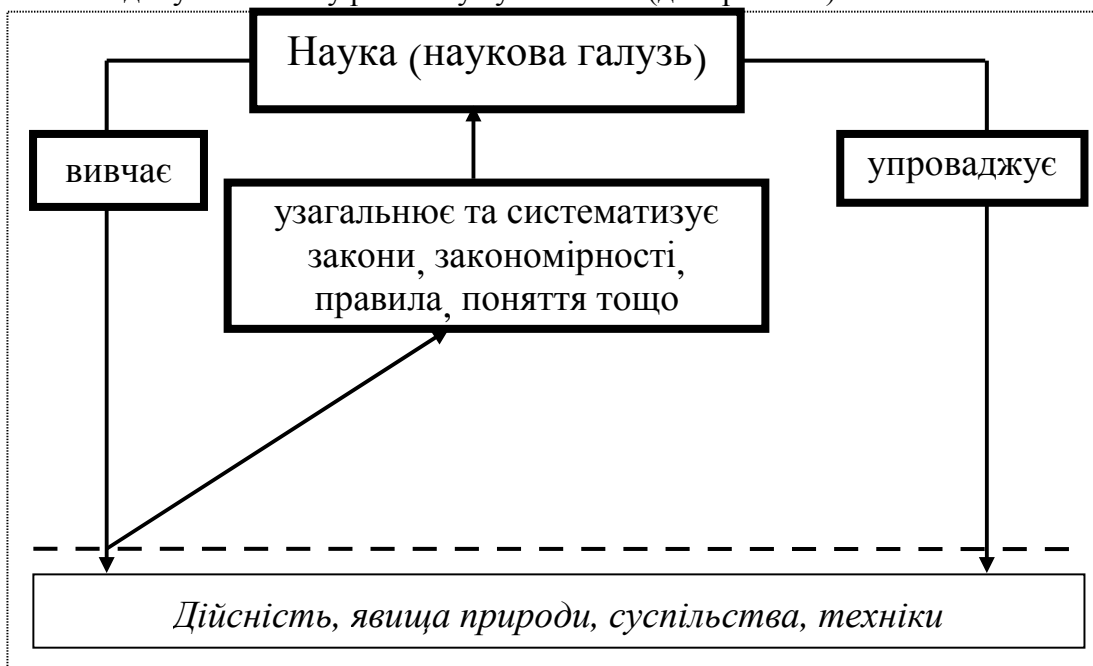
Зародившись у стародавньому світі у зв'язку з суспільними потребами, наука сформувалась і набула особливих рис у XVI–XVII ст. В цей час у Європі виникають перші наукові товариства й академії, видаються наукові публікації та журнали. На рубежі XIX–XX ст. з'являється новий спосіб організації науки – великі дослідницькі інститути, наукові лабораторії з потужною технічною базою. Наука поступово перетворилась у самостійну продуктивну силу, найважливіший соціальний інститут, що впливає на всі сфери суспільства в цілому й освіту зокрема. Вона бурхливо розвивається. Об'єм наукової діяльності з XVII ст. подвоюється приблизно кожні 10–15 років (зростання відкриттів, наукової інформації, числа вчених). Для розвитку науки характерні протистояння різних напрямів. Нові ідеї та теорії стверджуються в напруженій боротьбі. У розвитку науки чергуються еволюційні та революційні періоди – наукові революції, що призводять до зміни її структури, принципів пізнання, категорій і методів, а також форм її організації.

Для науки характерне поєднання процесів її диференціації й інтеграції. Через нагромадження знань постійно виникають нові галузі, з існуючих відокремлюються систематизовані наукові знання, які називають науковими дисциплінами. Поряд із цим відбуваються процеси інтеграції – міжнаукові та міждисциплінарні зв'язки, виникають нові наукові галузі (біофізика, педагогічна психологія тощо).

Окрім власної **історії** становлення та розвитку для кожної з наук характерна наявність таких атрибутів:

1. **Об'єкт** – та сторона дійсності, та сукупність реальних явищ і процесів, на вивчення якої спрямована певна наука. Часто об'єкт фіксується в назві конкретної науки. У науці (науковому напрямі) може бути декілька об'єктів дослідження, які логічно зв'язані між собою.
2. **Предмет** – сторона об'єкта, на вивчення якої спрямовані конкретні дослідження в певній галузі наукових знань. Через нього визначається кожна конкретна наука та її відмінність від інших.
3. **Мета** – збагнення наукою суті дійсності.

4. Завдання – те, що має здійснювати наука: збір наукових фактів, їх постійне оновлення, узагальнення та систематизація, критичний аналіз, побудова причинно-наслідкових зв'язків та ефективне використання здобутих знань у розвитку суспільства (див. рис. 1.1).

Рис. 1.1. Основні завдання науки (наукової галузі, наукового напрямку)

5. Функції – це зовнішні прояви яких-небудь істотних властивостей. Учені виділяють такі основні функції науки: пізнавальну, світоглядну, виробничу, соціальну, культурну, пояснювальну, проектувальну, прогностичну.

6. Методи дослідження – сукупність основних способів отримання нових знань і вирішення завдань у рамках будь-якої науки.

7. Власна мова опису. Кожна наукова галузь використовує притаманні їй понятійний і категоріальний апарати. Категорії є найбільш загальними поняттями, які, як правило, тлумачаться і вивчаються дуже широко, часто різними галузями науки.

8. Наявність способів фіксації та нагромадження знань. Зміст науки відображається в наукових монографіях, збірниках наукових праць, періодичних виданнях, підручниках, посібниках, публікаціях, системах наукової інформації різноманітних наукових установ тощо.

Лише за умови наявності цих специфічних для кожної окремої науки характеристик можна констатувати її дієздатність.

Отримані у сфері науки знання мають свої особливості і різняться від знань в інших сферах діяльності. Для них характерна:

- спрямованість на об'єкт, на виявлення законів функціонування і розвитку об'єкта, що вивчається;
- системність (системна організація). Наукові знання як система мають певну структуру, елементами якої є факти, закони, теорії, постулати, припущення тощо;
- обґрунтованість. Частина знань безпосередньо перевіряється експериментально. Інші зв'язуються між собою логічними зв'язками, що забезпечує перенесення істинності з одного елемента на інший;
- адресність. За своїми властивостями знання мають бути такими, щоб їх могли сприймати, розуміти, оцінювати, засвоювати, осмислювати і використовувати;
- актуальність і значущість.

Перетворення наукової діяльності в професійну зумовило появу особливих спеціалістів – учених, тобто представників науки, що займаються формуванням наукової картини світу. Приналежність до фахової науки може формально визначатися кваліфікаційними комісіями (ради із захисту дисертацій, атестаційна комісія тощо). Кваліфікація ученого підтверджується вченими ступенями за напрямами наук (кандидат або доктор) і званнями (доцент чи професор). Найвищий ступенем у сфері наукових досліджень вважається членство в Академії наук (дійсні члени АН, члени-кореспонденти). Сьогодні авторитет

учених визначається за вагомістю наукових відкриттів, кількістю престижних премій, публікацій і цитувань, доповідей на міжнародних конференціях. Також високо цінується створення наукової школи, тобто підготовка учених, що розвивають ідеї наукового керівника. Для вчених особливу роль відіграє педагогічна робота. Право читати лекції в престижному навчальному закладі є визнанням їх рівня і кваліфікації.

Стрімке розширення і детальна спеціалізація наукових знань на окремі галузі викликає потребу в їх класифікації. Науки розрізняють:

— *за характером предмета дослідження* – природничі, технічні (точні), суспільні (гуманітарні, соціальні). Сьогодні між цими групами немає чітких меж. Багато галузей займають проміжне становище або виникають на стику наук різних груп;

— *за способом збору даних і рівнем їх узагальнення* – емпіричні, теоретичні. Емпіричний і теоретичний рівні наукового знання органічно пов'язані між собою;

— *за ступенем практичного застосування* – фундаментальні, прикладні.

Зупинимося на характеристиці суспільних наук, оскільки саме в цій сфері доводиться працювати викладачеві педагогічних дисциплін. Суспільні науки вивчають людське суспільство, історію його становлення та розвитку. До цієї групи належать історія, економіка, етнографія, культурологія, літературознавство, лінгвістика, мистецтвознавство, політологія, психологія, педагогіка, соціологія, юриспруденція й ін.

Вважається, що гуманітарні науки, як різновид суспільних наук, досліджують людину у сфері її духовної, розумової, етичної, культурної та суспільної діяльності. На відміну від природничих і точних наук, де найважливішою є конкретність, у гуманітарних більше цінується варіативність і багатогранність припущень, пояснень, оцінок, передбачень.

2. Педагогічні науки та наукові дисципліни

Однією з найдавніших гуманітарних наук є педагогіка. Назва науки вказує на особливість об'єкта її дослідження. Педагогіка у перекладі з грецької *paidos ago* – «дитя вести» та *paida gogos* – педагог, «той, хто веде дитя». З часом слово набуло більш широкого значення – «вести дитину по життю», виховувати, навчати, спрямовувати різнобічний розвиток. Отже, визначився предмет педагогіки як науки про виховання, навчання й освіту дітей. Проте з часом і об'єкт, і предмет дослідження розширилися. З середини ХХ ст. педагогіка трактується як наука про виховання, навчання й освіту людини взагалі. У педагогіці сформувався свій категорійно-поняттєвий апарат. Найважливішими категоріями педагогіки є «освіта», «навчання», «виховання».

Неможливо порівняти зміст педагогіки як науки у період її становлення (XVII–XIX ст.) та сучасності. Теорії, ідеї, концепції, передбачення таких визначних педагогів-мислителів, як Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Й. Гербарт, А. Дістервег, П. Наторп, К. Ушинський, М. Пирогов, В. Вахтеров, П. Каптерев, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін., дали поштовх до глибокого вивчення педагогічної дійсності.

Сучасну педагогіку вважають галузевою наукою тому, що вона має власну галузеву структуру і складається з різних педагогічних наук. Компоненти цієї наукової системи мають різний статус, що відображено на рис. 1.2.

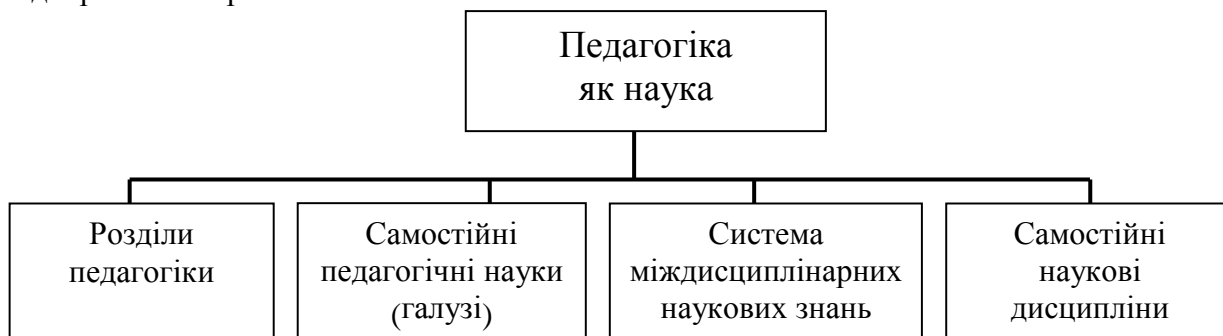

Рис. 1.2. Система педагогіки як науки

Першими сформувалися розділи педагогіки: загальні основи педагогіки, теорії виховання та навчання, школознавство. Кожен із них мав певний напрям дослідження у сфері педагогічної дійсності.

Але безумовно у повній мірі узагальнити і систематизувати усі знання про основні категорії педагогіки ці розділи не могли. На це впливало і розширення об'єкта дослідження, мети та завдань у період глобальних суспільних перетворень.

На різних етапах розвитку педагогіки починають виникати такі її галузі, які в повній мірі претендували на статус самостійних педагогічних наук. До цієї групи належать загальна, порівняльна та соціальна педагогіка, дидактика, історія педагогіки. Кожна з цих наук має власний предмет дослідження, спрямований на детальне вивчення однієї з категорій педагогіки загалом чи певних її аспектів, а то й особливих категорій, що утворились із педагогічних понять. Значна частина педагогічних наук створена заради вивчення особливостей прояву педагогічних категорій у певних обставинах чи для окремих вікових груп.

Особливе місце серед педагогічних наук посідають науки, які фактично є інтегрованими науковими знаннями. До них відносяться вікова, професійна та спеціальна педагогіка (дефектологія).

На всіх етапах розвитку педагогіки як науки інтенсивно відбувалися процеси диференціації й інтеграції. Зі сфери певних педагогічних наук виокремлюються тематичні змістові об'єднання, систематизовані знання, які мають науковий характер і часто іменуються вченими науковими дисциплінами. Поділ на наукові дисципліни в педагогіці представлено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні наукові педагогічні дисципліни та їх зв'язок із педагогічними науками

Педагогічні науки та міждисциплінарні системи	Наукові дисципліни
Загальна педагогіка	Народна, проєктивна педагогіка, педагогіка сімейного виховання, шкільна гігієна, методика виховної роботи в школі
Вікова педагогіка	Переддошкільна, дошкільна педагогіка, педагогіка початкової та середньої шкіл, андрагогіка
Дидактика	Дидактика початкової, середньої, вищої шкіл, методика, технологія навчання
Професійна педагогіка	Педагогіка професійно-технічної освіти, вищої школи, інженерна, військова, медична, виробнича, юридична, спортивна педагогіка (педагогіка спорту)
Історія педагогіки	Історія освіти, педагогічних ідей
Порівняльна педагогіка	Зарубіжна педагогіка
Соціальна педагогіка	Корекційна, реабілітаційна, пенітенціарна, ресоціалізаційна, ревалідаційна, превентивна педагогіка, педагогіка інклюзивної освіти
Спеціальна педагогіка	Тифлопедагогіка, сурдопедагогіка, логопедія, олігофренопедагогіка

Безумовно, у науковій педагогічній лексиці така чітка градація часто відсутня, а педагогічні галузі, дисципліни тощо не рівнозначні за характером наукової зрілості та змісту. Це потрібно враховувати уже на етапі їх викладання у вищому навчальному закладі.

Безпосередньо змісту курсу стосуються дві педагогічні науки: дидактика та соціальна педагогіка.

Мета **дидактики** – виявлення закономірностей, за якими розвивається процес навчання та їх використання для успішного досягнення цілей освіти.

Дидактика як наука має власні категорії та поняття. Зазвичай вона користується такими категоріями педагогіки, як освіта, навчання, але до загальнодидактичних категорій може відносити такі поняття, як навчальний процес, викладання, учіння. Значна частина дидактичних понять узгоджується із завданнями, які виконує теорія навчання (див. табл. 1.2).

Напрями виконання завдань дидактикою та поняття, які їх відображають

Завдання, що поставлені перед дидактикою	Поняття, в яких відображається їх реалізація
Для чого навчати?	Цілі навчання й освіти
Чому навчати?	Зміст навчання й освіти
Як навчати?	Методи, прийоми, технології навчання
Як організувати навчання?	Форми організації навчання
За допомогою чого здійснювати навчання?	Засоби навчання
Як оцінити і проконтролювати результати навчання?	Методи контролю та критерії оцінки
Які є основи для ефективного здійснення навчання?	Закономірності та принципи навчання

Дидактика одночасно є наукою теоретичною й емпіричною, фундаментальною та прикладною. Учені розрізняють загальну та предметні (часткові) дидактики. «Предметні дидактики» – це методики вивчення окремих навчальних дисциплін (методика викладання історії, педагогіки, психології тощо) й окремих вікових категорій тих, хто навчається в різних типах навчальних закладів і формах освіти (методики початкового навчання, викладання у вищій школі тощо). У кожній методиці навчання свій об’єкт – навчання предмета, навчання певних груп тих, хто навчається.

Дидактика та методика знаходяться в тісному взаємозв’язку й взаємозалежності: перша спирається на практику викладання конкретних навчальних дисциплін, беручи звідти факти, приклади і матеріали, що дають підставу для узагальнень, пошуку закономірностей. Разом із тим пізнані дидактикою закономірності, висновки та рекомендації використовуються методиками для вдосконалення процесу викладання і вивчення навчальних предметів. Водночас дидактика є тим загальнонауковим (фундаментальним) ядром, яке об’єднує всі методики і забезпечує єдність у підходах і принципах викладання й організації учіння.

Загалом сучасна дидактика є найбільш розробленою і дуже динамічною педагогічною наукою. До найвідоміших українських дидактів, які зробили значний внесок у її розвиток, відносяться А. Алексюк, Г. Атанов, В. Бондар, П. Гусак, В. Лозова, О. Мороз, В. Онищук, В. Паламарчук, І. Підласий, О. Савченко, В. Чайка й ін.

3. Навчальна дисципліна. Її сутнісні характеристики

В освітніх закладах викладається не наука в повному розумінні цього слова, а її відображення – навчальна дисципліна, яка, маючи власні характерні особливості, все ж залежить від тієї науки (галузі, наукового предмета тощо), від якої вона походить.

Саме тому загалом навчальна дисципліна трактується як науково обґрунтована система знань, навичок і вмінь, яку відібрано з відповідних галузей науки для вивчення в різноманітних освітньо-виховних системах.

Згідно з визначенням в українському законодавстві *навчальна дисципліна вищого навчального закладу* – це педагогічно адаптована система понять про явища, закономірності, закони, теорії, методи тощо будь-якої галузі діяльності (або сукупності різних галузей діяльності) з визначенням потрібного рівня сформованості у тих, хто навчається, певної сукупності умінь і навичок.

У сучасній педагогічній науці термін «навчальна дисципліна» вживається в однині для позначення конкретної дидактично-змістової системи, що представляє певну науку (навчальні дисципліни «Соціальна педагогіка», «Педагогіка» тощо), або групи дисциплін (фахові, нормативні, вибіркові, педагогічні дисципліни, дисципліни гуманітарної, професійної підготовки і т. д.). Це поняття має свої синоніми, які використовуються в педагогічних текстах, зокрема: навчальний предмет, курс, академічна дисципліна (*academic discipline*).

Щодо останнього терміна, то він популярний у західних країнах. Це галузь знань, яка викладається або досліджується у вищих навчальних закладах. Перелік академічних дисциплін визначається

науковими співтовариствами, кафедрами, факультетами, до яких належать фахівці в цій сфері. До категорії академічної дисципліни відносять ту галузь вивчення, яка присутня в програмах навчання як мінімум у п'яти великих університетах світу (де 10 000 студентів і більше). Академічні дисципліни визнаються науковими журналами, де публікуються результати досліджень, що проводяться в їх межах.

За своєю сутністю кожна навчальна дисципліна у ЗВО має двоелементну структуру: змістову та діяльнісну.

Змістовий компонент – це сума знань, яка відібрана з певної галузі наукових знань. Оскільки ці знання різняться від науки, то їх прийнято називати основами науки. Це дидактичне поняття вказує на те, що такі знання, відрізняючись від знань, зафіксованих у самій науці, за глибиною й обсягом, у повній мірі мають відповідати науці за змістом і характером зв'язків між змістовими елементами. За структурою основи науки обов'язково включають засади всіх сучасних фундаментальних теорій і комплекс знань, які відображають факти, закони, які ще не оформлені в науці у теорію. Мінімальний зміст основ сучасних фундаментальних теорій має бути таким, щоб у змісті основ науки відображалася цілісна структура теорії. Включення і вибір елементів знань, які ще не ввійшли в теорію, обумовлений інтересами науки та цілями навчання, для яких формується навчальна дисципліна.

Змістовий компонент формується на основі відбору знань із певної галузі науки. Учені вважають, що основними критеріями відбору наукових знань у навчальну дисципліну є:

- освітні завдання закладу;
- вікові особливості об'єкта й рівень попередньої підготовки;
- основні категорії, поняття і терміни;
- найбільш характерні для науки факти, об'єкти, явища;
- основні ідеї, закономірності;
- різні альтернативні погляди учених, зарубіжні дослідження;
- запити суспільства та соціальних змін, освітні стандарти;
- історія появи наукових знань;
- запити практики та необхідні професійні уміння.

Зміст навчальної дисципліни має певну логічну побудову, дедуктивну за своїм характером. Спочатку тих, хто навчається, знайомлять із загальними поняттями, а потім частковими. Для змістового компоненту навчальної дисципліни притаманна диференціація змісту. Уся сума пропонованих знань структурується на великі розділи, теми, підтеми тощо.

Усі аспекти змісту навчальної дисципліни (обсяг навчального матеріалу та процес його відбору, логіка викладу, структуризація) мають певні традиції здійснення, але переважно залежать від позиції автора, який її формує. Особливо це стосується похідних від науки утворень, наукових галузей, предметів тощо. Серед навчальних дисциплін трапляються і такі, які фактично не мають наукового аналога. Вони покликані детально розглянути певні вагомі чи недостатньо розроблені поняття, явища окремої науки чи декількох наук (наукових галузей). Наприклад, «Психолого-педагогічні засади міжособистісного спілкування», «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень» тощо. Створення такої навчальної дисципліни вимагає від автора значних пошукових зусиль, апробації змісту і подальшого удосконалення.

Діяльнісний компонент навчальної дисципліни у ЗВО зумовлений професійною підготовкою студентів. Тобто, передбачає формування у них компетентностей, умінь і навичок. Задля цього навчальна дисципліна повинна орієнтувати студентів на особливості взаємодії зі сферою дійсності, яка вивчається. Це стосується усіх навчальних дисциплін професійної підготовки, але передусім тих, які мають практичний характер. Задля реалізації діяльнісних завдань знання навчальної дисципліни концентруються й адаптуються. Виклад змісту відбувається ніби у двох площинах. Одна строго передає поняття і сутність науки, галузі чи наукового предмета. Інша акцентує увагу на найважливіших сторонах цих знань, що слугують основою для формування необхідних умінь. Тобто, навчальна дисципліна відіграє значну роль у розробці теорії та практики прийняття професійних рішень. Окрім того, вона обов'язково передбачає наявність змісту діяльності із засвоєння власне навчального матеріалу цього предмета. Кожна навчальна дисципліна має напрацьований апарат різноманітних засобів знайомства зі змістом, які допомагають студентові її зрозуміти і засвоїти, а також оцінити її значення у застосуванні в майбутній професійній діяльності.

Саме тому, що навчальна дисципліна має подвійну сутність, зарубіжні вчені називають її галуззю вивчення й академічною інструкцією.

Про значення навчальних дисциплін у навчальному процесі ЗВО свідчить той факт, що саму систему навчання називають предметною (дисциплінарною). Відколи існує вища освіта, знання в ній передаються через викладання навчальних дисциплін.

4. Методика як предметна дидактика

У системі педагогічних наук і наукових дисциплін особливе місце посідає методика. Необхідність цієї предметної (часткової, особливої, частинної) дидактики була зумовлена потребою оволодіння учителем майстерністю викладання, яка існувала від часу зародження шкільної освіти. Як самостійна наукова галузь методика виникла з появою професійної підготовки учителів. У кінці XVII ст. з реалізацією ідей упровадження обов'язкової початкової освіти та розширенням мережі середніх шкіл у європейських країнах відкриваються спеціальні професійні заклади для підготовки педагогів. Саме в них і постали питання: «Як навчати майбутніх учителів? Якими знаннями вони мають оволодівати, щоб успішно здійснювати навчання дітей?». Методика, відповідаючи на ці питання, формувалась емпіричним шляхом: від досвіду до теорії.

Перші вчительські семінарії розпочали свою діяльність у Франції (м. Реймс, 1684 р.) і Німеччині (м. Галле, 1695 р.), заклавши традиції підготовки учителів початкової школи. В центрі лежало опанування загальноосвітніми навчальними дисциплінами, які мали забезпечити майбутніх педагогів необхідними знаннями для навчання молодших школярів. Поступово перелік цих предметів набув такого вигляду: мова, релігія, арифметика, геометрія, історія, географія, природознавство, чистописання, малювання, гімнастика, співи, ручна праця тощо. Паралельно здійснювалася педагогічно-методична підготовка учителів. Задля цього семінаристи вивчали основи педагогіки, а кожна навчальна дисципліна, яка повинна була викладатись у школі, супроводжувалася різноманітними «практичними керівництвами (порадами)» щодо їх вивчення у школі. Особливо посилювалася педагогічна підготовка з другого року навчання, коли учні семінарій починали проходити педагогічну практику в спеціально організованих при цих закладах «зразкових» (дослідних) школах. За формування педагогічних професійних знань та умінь семінаристів відповідали як викладачі семінарії, так і учителі «зразкової школи». Пробні уроки ретельно готувалися, конспектувалися, а потім обговорювалися. Так у поєднанні спільних зусиль теоретиків і практиків формувалася методика як наука та навчальний предмет. Спочатку методика трактувалася і вузько орієнтувалася на автора, який запропонував спосіб навчання в певному підрозділі навчальної дисципліни. Її індивідуалізований характер відображався в назві – «метода Песталоцці», «метода Жакото», «метода Золотова» тощо. Ще в XIX ст. говорили про «навчання за методом Песталоцці».

Іншим напрямом розвитку методики було акцентування на певних засобах чи способах навчання. Наприклад, наочне навчання (аншауунгслере), звукова метода (ляутер-метода) тощо. Й у першому, й у другому випадку методика мала прикладний характер.

У першій половині XIX ст. в Німеччині за часів активної педагогічної діяльності Й. Гербарта у питаннях професійної підготовки учителів формується узагальнене поняття про методику як самостійну педагогічну науку. Методична підготовка майбутніх учителів відбувалася відповідно до принципів і правил гербартіанської дидактики, відхилення від яких не допускалось. У методичних керівництвах давалися детальні вказівки до ведення уроку та приклади розроблених навчальних курсів. Вони включали самостійність і творчість учителя. Кожен урок, поданий у підручниках чи на лекціях із методики викладання, був зразком того уроку, який семінарист згодом мав дати в школі. Прагнучи задовольнити практичні запити професійної підготовки учителів, методика все більше набувала директивного характеру.

Праці німецьких методистів не лише поширювались у європейських країнах, а й впливали на методичні публікації в них (у тому числі й у Російській імперії). Автори намагались якомога детальніше описати кожен дію учителя під час уроку. Так трактувалася методична підготовка й у вчительських семінаріях, які з другої половини XIX ст. створювались на території України. Найбільш відомими з них були Велико-Сорочинська ім. М. В. Гоголя, Вінницька, Дедеркальська, Житомирська, Кам'янець-Подільська, Київська, Коростишівська, Острозька, Полтавська, Прилуцька, Черкаська, Чернігівська й ін.

Такий консервативний напрям розвитку методики викликав критику з боку видатних педагогів. «Без прагнення до наукової роботи вчитель елементарної школи неминуче підпадає під владу трьох педагогічних демонів: механічності, рутинності, банальності. Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається» – писав А. Дістервег. Непримиренну боротьбу з ортодоксальним напрямом у методиці вів П. Каптерев. Він наголошував, що методист (автор методичних видань) «не вірить винахідливості учителя, не вважає можливим, щоб учитель сам міг думати і долати труднощі; йому хотілось би на все дати поради і вказівки так, щоб учителю під час утруднень більш нічого не залишалось зробити, як тільки відповідно випадку знайти в методиці відому сторінку, параграф, бесіду, прочитати і виконати – чим буквальніше, тим краще».

Згадані педагоги, а також К. Ушинський, О. Острогорський, П. Лесгафт, В. Вахтеров, В. Водовозов, О. Астряб, Т. Лубинець, Й. Косоногов, С. Чавдаров, С. Гончаренко й інші прагнули систематизувати знання та практичний досвід викладання й перетворити методику в педагогічну науку належного рівня, яка б не змушувала педагога до бездумних механічних дій. У зв'язку з цим методика як педагогічна наука більш широко починає використовувати наукові здобутки дидактики.

Методика (з грец. *methodike* – шлях дослідження, спосіб пізнання) загалом трактується як галузь педагогічної науки, яка досліджує закономірності, правила, методи та прийоми вивчення певної навчальної дисципліни.

За описаними традиціями методика як наукова галузь є емпіричною та прикладною. Вона обов'язково зорієнтована на того, хто викладає навчальну дисципліну (педагога), прагнучи допомогти йому розібратися з її властивостями, ефективними способами навчання та особливостями тих, кого він навчає. Об'єкт її вивчення завжди конкретний. Коли ж наукові дослідження набувають теоретичного характеру, то вони здатні переміститись у площину дидактичних узагальнень. Уміння учених використати дидактичні знання для вирішення методичних проблем і при цьому уникнути дріб'язкової деталізації є актуальним у сучасних дослідженнях методики як педагогічної галузі.

Серед методичних наукових і навчальних дисциплін самостійне місце займає методика викладання педагогічних дисциплін.

Методика викладання педагогічних дисциплін (МВПД) – це дидактично обґрунтована система знань, умінь і навичок, відібраних із методики як науки для успішного вивчення педагогічних дисциплін у закладі вищої освіти.